

पठतु संस्कृतम्

प्रवेशः

पठतु संस्कृतम्

गुरुर्ब्रह्मा गुरुर्विष्णुः गुरुर्देवो महेश्वरः ।
गुरुः साक्षात् परंब्रह्म तस्मै श्री गुरवे नमः ॥

सरस्वति नमस्तुभ्यं वरदे कामरूपिणि ।
विद्यारम्भं करिष्यामि सिद्धिर्भवतु मे सदा ॥

पठामि संस्कृतं नित्यं वदामि संस्कृतं सदा ।
ध्यायामि संस्कृतं सम्यक् वन्दे संस्कृतमातरम् ॥

तुमुन्-प्रत्ययान्तः

तुमुन्-प्रत्ययान्तः

- क्रिया-द्वयम् अस्ति । (Two verbs)
- तुमुन्-प्रत्ययान्तः धातूनां कर्तव्यमानं स्वरूपं सूचयति । (Reason)
- या क्रिया अद्यतनकाले न भवति तुमुन्-प्रत्ययान्तम् (to-do) उपयुज्य उच्यते । (That which will happen later)
- द्वितीया-क्रिया लकारे अथवा प्रत्ययान्ते भवति ।
- तुमुन्-प्रत्ययान्तम् अव्यय-पदम् अस्ति । (Indeclinable)
- तुमुन्-प्रत्ययान्तात् पूर्वं द्वितीया-विभक्तिः भवति ।
- धातुः + इ + तुम् (पठितुम्) / धातुः + तुम् (दातुम्)
 - ❖ बालकः पठितुं विद्यालयं गच्छति ।
 - ❖ सेविका कार्यं कर्तुं गृहम् आगच्छति ।

षष्ठी-विभक्तिः

कर्ता
Subject

सम्बन्धः
Of

कर्म
Object

अपादानम्
From

करणम्
Instrument

सम्प्रदानम्
Give/For

षष्ठी-विभक्तिः

- Of / 's
- Belonging
- Belonging
- Among
- Placement

रामस्य पिता दशरथः ।

एतत् कृष्णस्य पुस्तकम् अस्ति ।

मम समीपे द्विचक्रिका नास्ति ।

पाण्डवानां युधिष्ठिरः ज्येष्ठः ।

वृक्षस्य अधः हरिणः तिष्ठति ।

षष्ठी-विभक्तिः - पुं

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	बालकः	बालकौ	बालकाः
द्वितीया	बालकम्	बालकौ	बालकान्
तृतीया	बालकेन	बालकाभ्याम्	बालकैः
चतुर्थी	बालकाय	बालकाभ्याम्	बालकेभ्यः
पञ्चमी	बालकात्	बालकाभ्याम्	बालकेभ्यः
षष्ठी	बालकस्य	बालकयोः	बालकानाम्

षष्ठी-विभक्तिः - नपुं

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	फलम्	फले	फलानि
द्वितीया	फलम्	फले	फलानि
तृतीया	फलेन	फलाभ्याम्	फलैः
चतुर्थी	फलाय	फलाभ्याम्	फलेभ्यः
पञ्चमी	फलात्	फलाभ्याम्	फलेभ्यः
षष्ठी	फलस्य	फलयोः	फलानाम्

षष्ठी-विभक्तिः - स्त्री

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	बालिका	बालिके	बालिकाः
द्वितीया	बालिकाम्	बालिके	बालिकाः
तृतीया	बालिकया	बालिकाभ्याम्	बालिकाभिः
चतुर्थी	बालिकायै	बालिकाभ्याम्	बालिकाभ्यः
पञ्चमी	बालिकायाः	बालिकाभ्याम्	बालिकाभ्यः
षष्ठी	बालिकायाः	बालिकयोः	बालिकानाम्

षष्ठी-विभक्तिः - स्त्री

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	नदी	नद्यौ	नद्यः
द्वितीया	नदीम्	नद्यौ	नदीः
तृतीया	नद्या	नदीभ्याम्	नदीभिः
चतुर्थी	नद्यै	नदीभ्याम्	नदीभ्यः
पञ्चमी	नद्याः	नदीभ्याम्	नदीभ्यः
षष्ठी	नद्याः	नद्योः	नदीनाम्

पुंलिङ्ग-शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
	बालकः बालकम् बालकेन बालकाय बालकात् बालकस्य	बालकौ बालकौ बालकाभ्याम् बालकाभ्याम् बालकाभ्याम् बालकयोः	बालकाः बालकान् बालकैः बालकेभ्यः बालकेभ्यः बालकानाम्
He (That)	सः तम् तेन <u>तस्मै</u> तस्मात् तस्य	तौ तौ ताभ्याम् ताभ्याम् ताभ्याम् तयोः	<u>ते</u> तान् तैः तेभ्यः तेभ्यः <u>तेषाम्</u>

पुंलिङ्ग-शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
He (This)	एषः एतम् एतेन <u>एतस्मै</u> एतस्मात् एतस्य	एतौ एतौ एताभ्याम् एताभ्याम् एताभ्याम् एतयोः	एते एतान् एतैः एतेभ्यः एतेभ्यः एतेषाम्
He (This)	अयम् इमम् अनेन <u>अस्मै</u> अस्मात् अस्य	इमौ इमौ आभ्याम् आभ्याम् आभ्याम् अनयोः	इमे इमान् एभिः एभ्यः एभ्यः एषाम्

पुंलिङ्ग-शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
He (Who)	कः कम् केन <u>कस्मै</u> कस्मात् कस्य	कौ कौ काभ्याम् काभ्याम् काभ्याम् कयोः	<u>के</u> कान् कैः केभ्यः केभ्यः <u>केषाम्</u>

स्त्रीलिङ्ग-शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
	बालिका बालिकाम् बालिकया बालिकायै बालिकायाः बालिकायाः	बालिके बालिके बालिकाभ्याम् बालिकाभ्याम् बालिकाभ्याम् बालिकयोः	बालिकाः बालिकाः बालिकाभिः बालिकाभ्यः बालिकाभ्यः बालिकानाम्
She (That)	सा ताम् तया तस्यै तस्याः तस्याः	ते ते ताभ्याम् ताभ्याम् ताभ्याम् तयोः	ताः ताः ताभिः ताभ्यः ताभ्यः तासाम्

स्त्रीलिङ्ग-शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
She (This)	एषा एताम् एतया एतस्यै एतस्याः एतस्याः	एते एते एताभ्याम् एताभ्याम् एताभ्याम् एतयोः	एताः एताः एताभिः एताभ्यः एताभ्यः एतासाम्
She (This)	इयम् इमाम् अनया अस्यै अस्याः अस्याः	इमे इमे आभ्याम् आभ्याम् आभ्याम् अनयोः	इमाः इमाः आभिः आभ्यः आभ्यः आसाम्

स्त्रीलिङ्ग-शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
She (Who)	का काम् कया कस्यै कस्याः कस्याः	के के काभ्याम् काभ्याम् काभ्याम् कयोः	काः काः काभिः काभ्यः काभ्यः कासाम्

नपुंसकलिङ्ग-शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
	फलम् फलम् फलेन फलाय फलात् फलस्य	फले फले फलाभ्याम् फलाभ्याम् फलाभ्याम् फलयोः	फलानि फलानि फलैः फलेभ्यः फलेभ्यः फलानाम्
He (That)	तत् तत् तेन <u>तस्मै</u> तस्मात् तस्य	ते तौ ताभ्याम् ताभ्याम् ताभ्याम् तयोः	तानि तानि तैः तेभ्यः तेभ्यः <u>तेषाम्</u>

नपुंसकलिङ्ग-शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
He (This)	एतत् एतत् एतेन <u>एतस्मै</u> एतस्मात् एतस्य	एते एते एताभ्याम् एताभ्याम् एताभ्याम् एतयोः	एतानि एतानि एतैः एतेभ्यः एतेभ्यः <u>एतेषाम्</u>
He (This)	इदम् इदम् अनेन <u>अस्मै</u> अस्मात् अस्य	इमे इमे आभ्याम् आभ्याम् आभ्याम् अनयोः	इमानि इमानि एभिः एभ्यः एभ्यः <u>एषाम्</u>

नपुंसकलिङ्ग-शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
He (Who)	किम् किम् केन <u>कस्मै</u> कस्मात् कस्य	के के काभ्याम् काभ्याम् काभ्याम् कयोः	कानि कानि कैः केभ्यः केभ्यः <u>केषाम्</u>

विभज्य-प्रयोगः

विभज्य-प्रयोगः

- बालकः पठति ।
- बालकः पाठं पठति ।
- बालकः पाठस्य पठनं करोति ।
- पठति -> पठनं करोति ।
- द्वितीया-विभक्तिः -> षष्ठी-विभक्तिः

विभज्य-प्रयोगः

पठति (पठ्)

पठनम्

हसति (हस्)

हसनम्

खादति (खाद्)

खादनम्

अर्चति (अर्च्)

अर्चनम्

क्रीडति (क्रीड्)

क्रीडनम्

रक्षति (रक्ष्)

रक्षणम्

विभज्य-प्रयोगः

निन्दति (निन्द्)

निन्दनम्

भ्रमति (भ्रम्)

भ्रमणम्

पतति (पत्)

पतनम्

विकसति (वि + कस्)

विकसनम्

धावति (धाव्)

धावनम्

वदति (वद्)

वदनम्

विभज्य-प्रयोगः

पालयति (पाल्)

पालनम्

चोरयति (चुर्)

चोरणम्

क्षालयति (क्षाल्)

क्षालनम्

ताडयति (ताड्)

ताडनम्

कथयति (कथ्)

कथनम्

सूचयति (सूच्)

सूचनम्

विभज्य-प्रयोगः

रचयति (रच्)

रचनम्

नृत्यति (नृत्य्)

नर्तनम्

दण्डयति (दण्ड्)

दण्डनम्

गणयति (गण्)

गणनम्

पूजयति (पूज्)

पूजनम्

कर्तयति (कर्त्)

कर्तनम्

विभज्य-प्रयोगः

नयति (नी)

नयनम्

लिखति (लिख्)

लेखनम्

क्रीणाति (क्री)

क्रयणम्

मिलति (मिल्)

मेलनम्

चिनोति (चि)

चयनम्

जयति (जि)

जयनम्

शृणोति (श्रु)

श्रवणम्

विभज्य-प्रयोगः

करोति (कृ)

करणम्

स्मरति (स्मृ)

स्मरणम्

धरति (धृ)

धरणम्

ददाति (दा)

दानम्

तिष्ठति (स्था)

स्थानम्

जानाति (ज्ञा)

ज्ञानम्

विभज्य-प्रयोगः

स्नाति (स्ना)

स्नानम्

शक्नोति (शक्)

शकनम्

पिबति (पा)

पानम्

जिघ्रति (घ्रा)

घ्राणम्

गच्छति (गम्)

गमनम्

नमति (नम्)

नमनम्

विभज्य-प्रयोगः

भवति (भू)

भवनम्

अस्ति (अस्)

भवनम्

पश्यति (दृश्)

दर्शनम्

पृच्छति (प्रच्छ्)

प्रच्छनम्

स्पृशति (स्पर्श्)

स्पर्शनम्

उत्तिष्ठति (उत् + स्था)

उत्थानम्

विभज्य-प्रयोगः

पचति (पच्)

पचनम्

वक्ति (वच्)

वचनम्

त्यजति (त्यज्)

त्यजनम्

नश्यति (नश्)

नशनम्

इच्छति (इष्)

एषणम्

वहति (वह्)

वहनम्

विभज्य-प्रयोगः

अहं पुस्तकं पठामि ।

अहं पुस्तकस्य पठनं करोमि ।

भक्तः देवं नमति ।

भक्तः देवस्य नमनं करोति ।

सेविकाः प्रकोष्ठान् मार्जयन्ति ।

सेविकाः प्रकोष्ठानां मार्जनं कुर्वन्ति ।

कर्मकरी पात्राणि प्रक्षालयति ।

कर्मकरी पात्राणां प्रक्षालनं करोति ।

वयं पत्राणि लिखामः ।

वयं पत्राणां लेखनं कुर्मः ।

यूयं क्षीरं पिबथ ।

यूयं क्षीरस्य पानं कुरुथ ।

विभज्य-प्रयोगः

आवां गीतं श्रोतुम् इच्छावः ।

आवां गीतस्य श्रवणं कर्तुम् इच्छावः ।

माता भोजनं पचति ।

माता भोजनस्य पचनं करोति ।

एषा आचार्यं सेवते ।

एषा आचार्यस्य सेवनं करोति ।

ते भोजनं खादन्ति ।

ते भोजनस्य खादनं कुर्वन्ति ।

सः साधनं उपयुङ्क्ते ।

सः साधनस्य उपयोगं करोति ।

परीक्षकः उत्तरपत्राणि परीक्षते ।

परीक्षकः उत्तरपत्राणां परीक्षां करोति ।

विभज्य-प्रयोगः

- बालकः पठति ।
- बालकः पाठं पठति ।
- बालकः पाठस्य पठनं करोति ।
- भक्तः पूजयति ।
- भक्तः देवं पूजयति ।
- भक्तः देवस्य पूजनं करोति ।
- भक्तः देवस्य पूजां करोति ।

पूर्वम् / अनन्तरम्

पूर्वम् / अनन्तरम्

- पूर्वम् – पञ्चमी-विभक्तिः

- ❖ सा देवस्य पूजनात् पूर्वं स्नाति ।
- ❖ सः भोजनस्य खादनात् पूर्वं हस्तौ प्रक्षालयति ।

- अनन्तरम् – षष्ठी-विभक्तिः

- ❖ सः पुस्तकस्य पठनस्य अनन्तरं स्नानं करोति ।
- ❖ सः भोजनस्य खादनस्य अनन्तरम् अपि हस्तौ प्रक्षालयति ।

पूर्वम् / अनन्तरम्

सः ग्रन्थस्य परिशीलनस्य अनन्तरं शेते ।

सः शयनात् पूर्वं ग्रन्थस्य परिशीलनं करोति ।

सः पुस्तकस्य पठनस्य अनन्तरं स्नानं करोति ।

सः स्नानात् पूर्वं पुस्तकस्य पठनं करोति ।

सः फलस्य खादनात् पूर्वं हस्तं क्षालयति ।

सः हस्तस्य क्षालनस्य अनन्तरं फलं खादति ।